

Dr. L. C. Biegel, Minderheden in het Midden-Oosten, hun betekenis als politieke factor in de Arabische wereld.

Van Loghum Slaterus, Deventer 1972, 344 blz., f 32,50.

Dit boek vormt de eerste poging om op uitvoerige wijze de rol van minderheden in de moderne politieke ontwikkelingen van het Midden Oosten te beschrijven en te analyseren.¹ Door de betrokkenheid van minoriteiten bij de politieke ontwikkelingen in de Arabische wereld te benadrukken, heeft Biegel getracht 'een tegenwicht te vormen voor de vele publikaties over het Midden Oosten, die deze kwestie verwaarlozen of slechts in een beperkte context - bijvoorbeeld het Koerdische probleem in Irak - behandelen.' In deze opzet is de schrijver zeker geslaagd. De lezer dient zich echter wel te realiseren dat, waar dit ook maar mogelijk is, sterk de nadruk wordt gelegd op de minoriteitenfactor. Hoe zwaar deze minoriteitenfactor weegt, als hij geplaatst wordt in een veel groter kader, valt helaas lang niet altijd uit de verhandeling af te leiden.

Het is niet helemaal toevallig dat er tot dusverre zo weinig geschreven is over de politieke rol van minoriteiten in de Arabische wereld. De Amerikaanse socioloog Morroe Berger constateerde in een studie van 1962 'een merkwaardige afwezigheid van openbare discussie over de minoriteiten. De Arabieren zelf schrijven geen boeken, geleerden verrichten geen onderzoek en de kranten en de radio laten zich niet uit over de problemen van de ethnische en religieuze groepen of over hun relaties met de 'meerderheidsgroep'. Er zijn genoeg particuliere gesprekken over deze zaken, maar het zijn geen grote kwesties, die in vertegenwoordigende lichamen besproken worden of via andere middelen aan het publiek worden voorgelegd.' Een mogelijke oorzaak hiervoor kan volgens Berger zijn, dat 'de verschillende gemeenschappen zo op zichzelf staan en onderling van elkaar gescheiden zijn, dat er geen basis bestaat voor een gedachtenwisseling op nationaal niveau over de tussen deze hangende kwesties. Men heeft het gevoel, dat een openbare discussie, welke onvermijdelijke meningsverschillen aan de oppervlakte zou brengen, slechts de tegenstelling verdiepen en geweld bevorderen zou'.² Hoewel de door Berger geconstateerde 'samenzwering van stilzwijgen' sedert 1962 meermalen doorbroken is, vormt het boek van Biegel de eerste publikatie waarin op zo'n uitvoerige en nadrukkelijke wijze op de minoriteitenproblematiek in het Midden Oosten gewezen wordt.

(1) Een standaardwerk over de rol van minoriteiten in het Midden Oosten in de khalifatentijd is dat van A. S. Tritton, *The Caliphs and their non-Muslim Subjects: A Critical Study of the Covenant of 'Umar*. London 1970 (new impression). In het boek van A. H. Hourani, *Minorities in the Arab World*, London 1947, wordt de moderne tijd behandeld tot aan 1945. Er wordt echter veel minder aandacht besteed aan de wisselwerking tussen pluralisme en Arabisme dan in het boek van Biegel het geval is.

(2) M. Berger, *The Arab World Today*, New York 1962, blz. 265, geciteerd uit Biegel, *Minderheden in het Midden-Oosten*, blz. 36.

De wisselwerking die er in de Arabische wereld bestaat tussen het pluralisme en het Arabisme, vormt het hoofdthema van het boek. Biegel beperkt zijn beschouwing over dit onderwerp in hoofdzaak tot het gebied van de Vruchtbare Maansikkel, dat tegenwoordig de staten 'Iraq, Syrië, Libanon, Jordanië en Israël omvat. Als reden hiervoor geeft hij dat men juist in dit gebied een bijzonder grote verscheidenheid van minoriteiten aantreft, evenals zeer verschillende modaliteiten en groepsverhoudingen.

Na enkele theoretische kanttekeningen bij de begrippen 'minderheid' en 'minoriteit' en na een kort overzicht van de voornaamste minoriteiten die men in de Vruchtbare Maansikkel kan vinden, wijdt Biegel een hoofdstuk, getiteld 'Pluralisme in de Dar al-Islam' aan de positie van de minoriteiten in de khalifatentijd en de Ottomaanse tijd tot aan het begin van de 19de eeuw. De schrijver concludeert dat de Islam een bijzonder grote tolerantie had ten aanzien van andersdenkenden, zeker als men een vergelijking maakt met de houding van Christenen in Europa tegenover andersdenkenden. De Islam kende een stelsel van minoriteitenbescherming 'avant la lettre', waarbij de minoriteiten een geïnstitutionaliseerde status bezaten die vergelijkbaar is met Abraham Kuyper's soevereiniteit in eigen kring. De prijs die de minoriteiten voor hun beschermde status moesten betalen was een extra belasting en het aanvaarden van een tweederangs burgerschap.

In hoofdstuk III, (De Moderne Tijd tot 1945) beschrijft Biegel de ondergang van het Ottomaanse Rijk door de opkomst van het nationalisme. Vervolgens gaat hij in op de verdeel- en heerspolitiek die Frankrijk en Engeland hebben gevoerd in hun respectievelijke mandaatgebieden Libanon en Syrië, en 'Iraq, Trans-Jordanië en Palestina, door gebruik te maken van bestaande verschillen tussen de aanwezige minoriteiten en de meerderheid van Sunnitische Muslims. In hun houding tegenover het Arabisme constateert Biegel allerlei verschillen tussen de minoriteiten. Vooral de Arabisch sprekende religieuze minoriteiten kiezen voor het Arabisme. Maar door het vaak overheersen van een Sunnitische component in dit Arabisme opteren deze minoriteiten ook vaak voor een socialistisch Arabisme. Er zijn vele minoriteitenleden die zich tegen het Arabisme keren en die zich hebben gevoegd bij wat Biegel noemt 'neo-shu'ubiyah-bewegingen'. Deze vormen een scala dat gaat van het communisme via alternatieve nationalistische bewegingen (zoals b.v. van de Koerden), tot aan de Syrische Sociaal Nationalistische Partij (SSNP) die het Arabisme principieel verwerpt en die volgens Biegel tot een van de gevaarlijkste tegenstanders van het Arabisme moet worden gerekend.

Hoofdstuk IV is geheel gewijd aan het 'Christelijke Arabisme'. Biegel constateert bij sommige Christelijke aanhangers van het Arabisme een neiging om Muslims in het koesteren van extreem-nationalistische sentimenten en in de expressie ervan als het ware te overbieden. Om als gelijkwaardige partners van de Muslims, die aan het Arabisme vaak een Islamitische tint hebben gegeven, te worden geaccepteerd, hebben de Arabische Christenen zich in hun nationalisme vaak 'plus royalistes que le roi' getoond. Biegel's verhandeling over het Christelijk Arabisme vormt een van de hoogtepunten van zijn boek.

Hoofdstuk V dat de periode behandelt vanaf de tweede wereldoorlog tot aan de juni-oorlog in 1967 beslaat meer dan de helft van het boek en bevat relatief de meeste nieuwe gegevens en interpretaties. Land voor land wordt de situatie van de minoriteiten in beschouwing genomen. Van *Jordanië* geeft Biegel een uiteenzetting over de belangrijke rol die de Bedoeinen en Circassiërs daar hebben gespeeld bij het voortdurend overeind houden van de monarchie. Door middel van interviews in 'Amman heeft de schrijver een belangrijke bijdrage geleverd aan de literatuur over de Circassiërs in Jordanië, van wie er tot dusverre vrijwel geen gegevens bekend waren. In 'Iraq constateert Biegel dat de numerieke minderheid van de Arabisch Sunnieten, die zich grotendeels tot het Arabisch nationalisme voelen aangetrokken, de twee grootste bevolkingsgroepen overheersen, namelijk de Shi'itische Arabieren die om culturele en godsdienstige redenen vaak meer op Iran gericht zijn en de Koerden die streven naar autonomie. In *Syrië* is er sprake van een anomalie, waarbij de numeriek in de minderheid zijnde Alawieten vrijwel alle macht in het leger en de staat in handen hebben gekregen na de machtsovername van Ba'thisten in 1963.

Het is jammer dat het lang niet altijd uit de tekst valt op te maken wanneer men nu te maken heeft met zuivere interpretaties of hypothesen van Biegel zelf en wanneer het gegevens zijn die hij aan een ander ontleent. Door bijvoorbeeld een lange alinea met eigen (en vaak zeer waardevolle) interpretaties en hypothesen te besluiten met één zin waarin gegevens uit een ander werk worden geciteerd kan de valse indruk worden gewekt alsof de hele alinea voor rekening van dat geciteerde werk komt. Het boek omvat veel meer dan alleen een systematisch gerangschikte verzameling van gegevens over minoriteiten; het omvat voor een groot deel een zuivere interpretatie van Biegel van deze gegevens. De schrijver gaat er vrijwel voortdurend van uit dat men het handelen van de minoriteitenleden grotendeels kan verklaren uit het feit van hun 'minoriteitenlid-zijn'. Aan economische factoren die ook een belangrijke rol hebben kunnen spelen wordt veel minder aandacht geschonken. Bijna alle gegevens die Biegel heeft over minoriteiten worden geplaatst in het kader van de wisselwerking tussen pluralisme en Arabisme. Een passender titel voor het boek zou dan ook misschien zijn geweest: *'De Wisselwerking tussen Pluralisme en Arabisme in de Vruchtbare Maansikkel, een interpretatie'*.

Door de hierboven genoemde 'samenzwering van stilzwijgen' is het lang niet altijd mogelijk om met zekerheid te zeggen of bepaalde gegevens over minoriteiten wel of niet betrouwbaar zijn. Helaas heeft Biegel niet altijd aangegeven wanneer men enige voorzichtigheid dient te betrachten bij de door hem naar voren gehaalde gegevens. Zo kan men op blz. 222 lezen dat de Syrische Druzen-leider Sultān al-Atrash na de afscheiding van Syrië van de VAR in september 1961 als voorwaarde voor zijn trouwbetuyging aan het nieuwe Syrische regime verbond dat de nieuw te benoemen stafchef van het Syrische leger een Druze moest zijn. Biegel citeert hierbij de Middle East Record, vol. 2, 1961, blz. 492. Wie het geciteerde werk naslaat vindt echter ook dat dit bericht afkomstig is uit het *pro-Egyptische* blad *Kull Shay'* (7 oktober 1961), hetgeen zeker vermeld had moeten worden gezien de

vaak gekleurde Egyptische berichtgeving over Syrië in deze periode. Het is jammer dat Biegel geen gebruik heeft gemaakt van de gegevens die de in deze tijd benoemde Druzische stafchef zelf in zijn memoires heeft verstrekt. Deze schrijft namelijk dat hij door de uitvoerders van de staatsgreep werd verzocht stafchef te worden omdat hij de op vier na hoogste officier in het Syrische leger was. Van de drie hoogste officieren kwamen er twee niet in aanmerking omdat zij Christenen waren, terwijl de derde als te weinig wilskrachtig werd beschouwd.³

Een van de belangrijkste stellingen van Biegel is die, waarin hij poneert dat sommige Syrische minoriteitenleden hun belangen behartigden in een voor hen vijandige religieuze omgeving van Sunnieten, door toepassing van het principe van *'taqiyah'* (veinzerij). Op blz. 227 luidt het:

'De ervaringen, die de Ba'ath met Nasser tijdens de periode van de VAR had opgedaan, had haar enthousiasme voor hem echter danig doen bekoelen, waardoor de kans dat zij zich, gelijk in 1958, nogmaals blindelings en onvoorwaardelijk in zijn armen zou storten wel bijzonder klein was geworden. Deze laatste overweging was vooral van belang voor de uit minoriteitenkringen afkomstige militairen. Nu de S.S.N.P. als voornaamste politieke organisatie om zich te laten gelden, dankzij het door ons eerder beschreven échec dat zij had geleden in 1955 en 1956, voor deze militairen was weggefallen, konden zij, gebruik makend van de tijdens de periode van de VAR ontstane verwijdering tussen de Ba'ath en Nasser, hetzelfde doel bereiken door zich in de gelederen van deze partij te scharen. Het lidmaatschap van de Ba'ath leverde hun nog als extra-voordeel op, dat dit zeker niet als een bewijs van een tegen het Arabisme gerichte houding kon worden gebrandmerkt, welk odium uiteraard wel rustte op het lidmaatschap van zulk een duidelijke *neo-Shu'ubiyah-beweging* als de S.S.N.P. Het besluit van deze uit minoriteiten afkomstige militairen om zich bij de Ba'ath te voegen, teneinde zich zodoende een 'alibi' te verschaffen dat hun ware oogmerk versluisde, zou men dan ook zeer wel als een moderne en gesecculariseerde toepassing kunnen zien van het reeds eeuwenoude, bij heterodoxe Moslims geldende... taktische beginsel van *'taqiyah'* (veinzerij).'

Hoewel het zeker juist is dat vele minoriteitenleden na het échec van de S.S.N.P. naar de Ba'athpartij zijn overgegaan, was dat bij de voornaamste leden van het Militaire Comité⁴ die Biegel hier bedoelt, zeker niet het geval. De meesten van hen waren reeds in de veertiger jaren als vurige Arabische nationalist tot de Ba'ath toegetreden. Door de grote teleurstellingen die zij tijdens de unie tussen Syrië en het Egypte van Nasser, te verduren kregen, werden zij echter gedwongen

(3) 'Abd al-Karīm Zahr al-Dīn, Mudhakkirātī 'an Fatrah al-Infisāl fī Sūriyah (Mijn Memoires over de Afscheidingsperiode in Syrië), Bayrūt 1968, blz. 60.

(4) Een gedetailleerde uiteenzetting van de geschiedenis van het Militaire Comité en hun machtsovername in Syrië kan men vinden in: N. van Dam, De Ba'athpartij in Syrië (1958-1966), *Internationale Spectator*, jaargang xxv, nr. 20, 22 november 1971, blz. 1889-1933.

om hun idealen betreffende het Arabisme en socialisme via andere wegen te bereiken. Wel bestaan er vermoedens dat Salāh Jadīd, een van de leiders van het Militaire Comité, goede connecties had met de S.S.N.P. via zijn broer die een van de belangrijkste S.S.N.P.-officieren is geweest.

Er zijn meer dingen die Biegel met behulp van het taqiyah-principe tracht te verklaren. Zo stelt hij bijvoorbeeld op blz. 242 dat na de coup van de 'neo-Ba'athisten in Syrië op 23 februari 1966 de posten van president, premier en stafchef van het leger werden bezet door Sunnieten, hetgeen een geruststellende werking zou hebben gehad op de publieke opinie in Syrië en de overige Arabische wereld. 'Wie verder keek', zo stelt hij, 'ontdekte echter dat er nog wel meer viel op te merken aangaande de bezetting van belangrijke posten in de bewindsstructuur.' Zo werden de ministerposten van buitenlandse zaken en die van defensie beide bemand door Alawieten. Biegel noemt dit 'een succesvolle toepassing van het taqiyah-beginsel'. Maar men kan zich nu gaan afvragen wanneer er wel en wanneer er niet sprake is van taqiyah. Als de stafchef een Sunniet is, is er dan sprake van taqiyah? En als hij een Alawiet is, dan niet? Men kan zich ook afvragen of een Sunnitische president, premier of stafchef zich zou laten misleiden door het taqiyah-principe van de 'ware machthebbers' op de achtergrond. Op dit ogenblik heeft Syrië voor het eerst in haar geschiedenis een Alawietische president, namelijk Hāfiz al-Asad. Men kan zich afvragen waarom het nu niet meer nodig zou zijn om taqiyah toe te passen, terwijl de Alawieten toch nog steeds een dominante rol in het Syrische leger spelen. (blz. 253). Al deze vragen doen in principe niets af aan Biegel's zeer interessante stellingen betreffende het taqiyah-principe. Het zal voorlopig nog bijzonder moeilijk zijn om ze met zekerheid te bewijzen of te weerleggen.

Voor het ontstaan van de juni-oorlog van 1967 kent Biegel een belangrijke plaats toe aan de rol die Syrische minoriteitenleden hierbij zouden hebben gespeeld. Als men hun gedrag tijdens die oorlog (er werd op de Golan slechts een klein deel van het Syrische leger ingezet) wil verklaren, dan zal men volgens Biegel 'moeten bedenken wat het voor leden van minoriteiten moet hebben betekend, toen met het einde van de Mandatenperiode de beschermende handen van Westerse Mandaatbestuurders van hen werden afgetrokken en zij nu volledig op zichzelf aangewezen zijnde, geconfronteerd werden met een Arabisme, dat zijn intensiteit maar al te vaak ontleende aan Sunnitisch-Islamitische sentimenten. Dat sommige minoriteitenleden, teneinde zich als zodanig te kunnen handhaven, *politieke mimicry* gingen bedrijven, zich 'vermomden' als aanhangers van zulk een fervente predikster van het Arabisme als de Ba'ath, waardoor zij onopgemerkt en ongestoord de belangen van zichzelf en hun groepsgegoten konden blijven behartigen, was slechts een moderne toepassing van een dissimulatie-techniek - taqiyah - die hun voorouders in staat had gesteld zichzelf te blijven temidden van een vijandige religieuze omgeving.' (blz. 252).

Aan het eind van het boek vindt men enkele uit het Arabisch vertaalde en voor het eerst gepubliceerde documenten over de verenigbaarheid van Islam en socialisme. In het register worden Arabische namen en termen eerst gegeven in de

spelling, gebruikt in de tekst, en daarna, tussen haakjes, in de transcriptie welke gebruikelijk is in *The Middle East Journal*. Bijvoorbeeld Chaled Bagdasj (Khālīd Bakdāsh). Op deze wijze is een 'Babylonische spraakverwarring', zoals deze bij de transcriptie van Arabische namen vaak bestaat, enigszins beperkt.

Men kan gerust stellen dat het een bijzonder grote verdienste van Biegel is geweest om op zeer indringende wijze de tot dusverre (te) lang verwaarloosde minoriteitenfactor in het Midden Oosten op de voorgrond te stellen en een ieder die wat meer wil begrijpen van dit gebied dan alleen een oppervlakkige papieren werkelijkheid mag dit boek zeker niet ongelezen laten.

Men zou graag willen weten *in welke mate* de minoriteitenfactor nu precies een rol speelt in plaats van *dat* zij een rol speelt. Het is de taak van toekomstige onderzoekers om door detailstudies meer licht op dit probleem te werpen. Het laatste woord is daarom ook nog lang niet over minoriteiten in het Midden Oosten gezegd. *N. van Dam*

G. A. Posthumus, The Inter Governmental Group on Indonesia (IGGI)

Rotterdam University Press 1971, 68 p., f 21,50.

Een voortreffelijk ambtelijk rapport behoeft nog geen goede publicatie te zijn. De schrijver, een expert op het gebied der financiële hulpverlening die van 1969 tot 1971 adviseur is geweest van Bappenas, het nationale planbureau van Indonesië, biedt in dit werkje een beschrijving van de activiteiten van de IGGI in de eerste vier jaren van haar bestaan, een analyse van haar conclusies en aanbevelingen en een evaluatie van haar coördinerende rol. Hij doet dit zeer beknopt, met weglating van alle voor insiders overbodige mededelingen, bepaalt zich tot de hoofdzaken, geeft niets minder dan hij in de inleiding heeft toegezegd, trekt duidelijke conclusies en biedt al met al een helder beeld van de Intergoevernementele Groep inzake Indonesië en haar eerste negen conferenties. Vooral tegen de achtergrond van de financiële en economische situatie in Indonesië komt de ontwikkeling van de internationale hulpverlening aan dit land goed uit de verf. Allemaal hoedanigheden die dit verslag over de IGGI-activiteiten tot een uitstekend studierapport maken. Maar van een publicatie van de betreffende materie in boekvorm had men iets meer mogen verwachten.

Stijl en betoogtrant zijn bijzonder compact en weinig levendig, hetgeen de belangstellende lezers die zich niet tot de ontwikkelingsexperts kunnen rekenen niet bepaald aanmoedigt om zich de inhoud van dit boekje eigen te maken. Een ander bezwaar is dat Posthumus te hunnen behoeve niet wat meer achtergrondinformatie verstrekt. Zo ziet hij in het eerste hoofdstuk af van een wat bredere beschrijving van Indonesië's economische moeilijkheden in 1966, waardoor hij de outsiders onder zijn lezers onvoldoende tijd gunt om zich in te leven in de problemen waarvoor de oprichters van de IGGI zich gesteld zagen. Ook de mededelingen over de beraadslagingen op de IGGI-conferenties blijven wat aan de magere kant. Enkele malen wordt gewaagd van verschillen van inzicht tussen de donorlanden, maar